

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Рекомендовано д. фарм. н., професором І. В. Пестун

УДК 615.15:349.3

АНАЛІЗ СТРУКТУРИ І СКЛАДОВИХ ВИТРАТ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦІЇ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ НА РІВНІ АПТЕЧНОГО ЗАКЛАДУ

В. М. Толочко, М. В. Зарічкова

Інститут підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету, м. Харків. E-mail: uef-ipksf@nuph.edu.ua

З метою удосконалення системи соціального захисту спеціалістів фармації на рівні аптечного закладу проведено аналіз структури і складових витрат на нього та можливостей його реалізації. Було встановлено, що соціальні витрати (різноманітні доплати, бонуси, пільги, премії та ін.), які прописані в колективному договорі чи надаються як соціальний пакет, можуть стати ефективним чинником запобігання загрозам кадрової безпеки в аптечному закладі. Виділені пріоритети основних аспектів колективного договору або соціального пакета аптечного закладу, який би хотіли мати спеціалісти фармації, за спрямованістю витрат на соціальний захист. Вони були досліджені та поділені на три групи: соціальні послуги; соціальне страхування й охорона праці; матеріальні компенсації. Запропоновано в законодавчо-нормативній площині врегульовувати питання соціального захисту спеціалістів фармації за рахунок окремо створеного нормативно-правового акта про соціальний захист спеціалістів фармації, який буде враховувати галузеву специфіку.

Ключові слова: соціальні витрати, соціальний захист, спеціалісти фармації, аптечні заклади.

Постанова проблеми. Соціально-економічна нестабільність останнім часом в Україні відбилася на діяльності аптечних закладів. Нестабільність валютного курсу в країні, подорожчання лікарських засобів і, як наслідок, скорочення споживчого попиту призводить до зменшення прибутку

В. М. Толочко – доктор фарм. наук, професор, завідувач кафедри управління та економіки фармації Інституту підвищення кваліфікації спеціалістів фармації Національного фармацевтичного університету (м. Харків)

аптечних закладів, зниження їх фінансових показників у цілому. Це, зі свого боку, скорочує фінансування соціальних програм, соціальних пільг та послуг і негативно впливає на рівень життя спеціалістів фармації (СФ). Одночасно таке економічне становище не дозволяє роботодавцям інвестувати достатньо коштів у додаткові соціальні гарантії для СФ. Стрімке зниження рівня соціального захисту СФ викликає певну соціально-психологічну напругу в аптечних колективах, знижує продуктивність праці СФ і зацікавленість

їх у подальшій роботі, сприяє прояву негативних наслідків: психологічного вигорання, прекаріації, зниження професіоналізму тощо [9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз літературних джерел показав, що головний акцент в наукових дослідженнях робиться на певні аспекти соціального захисту зі спрямуванням на соціальну відповідальність бізнесу, її значення і мотиви добровільної участі підприємств, які розкриті в працях А. А. Котвіцької, З. М. Мнушко, А. С. Немченко, О. В. Посилкіної, В. М. Толочка та інших авторів, але аналізу витрат аптечного закладу на соціальний захист СФ не приділялась окрема увага. Тому в своїх дослідженнях робимо акцент саме на структурі і складових витрат на соціальний захист СФ і пропонуємо пріоритетні напрямки вдосконалення їх законодавчого супроводу.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Відсутність закону про соціальний захист працівників фармацевтичної галузі робить СФ більш уразливими і незахищеними перед соціально-економічними труднощами. Низький рівень соціальних гарантій призводить до зростання соціального напруження в колективі аптечних закладів та зниження продуктивності діяльності СФ.

Метою публікації стало дослідження основних напрямків поліпшення рівня соціально-трудова відносин в аптечних закладах, законодавчо-нормативних питань, які регулюють витрати на соціальний захист, зі встановленням особливостей застосування їх саме для СФ і з'ясуванням структури і складових цих витрат, прав і обов'язків роботодавців та працівників з цих питань, умов їх дотримання й виконання.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз структури і складу витрат на соціальний захист СФ шляхом визначення існуючого стану методом соціологічних досліджень.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розвиток євроінтеграційних процесів в Україні звертає увагу роботодавців на соціальний захист працівників, вимагає від господарюючих суб'єктів більшої соціальної відповідальності та наближення системи соціального захисту працівників за

місцем роботи до міжнародних стандартів. Тому аналіз структури і складових витрат аптечних закладів на соціальний захист СФ з метою його оптимізації і створення механізмів управління ними та підвищення ефективності є актуальним і дозволить використовувати соціальні витрати як мотиваційний механізм для отримання соціально-економічних переваг для інвестування. Проведені нами дослідження підтверджують необхідність такого підходу до поліпшення соціального захисту СФ, що приведе до підвищення рівня соціально-трудова відносин в аптечних закладах у цілому [2-4].

Головною проблемою для керівників аптечних закладів у створенні дієвої системи соціального захисту для своїх працівників є відсутність законодавчо-нормативного регулювання системи надання соціальних послуг для СФ, практики управління соціальними витратами, механізмів оцінки ефективності витрат на соціальний захист, інформації про склад і структуру витрат на соціальний захист та їх значення для персоналу.

Рівень соціального захисту працівників на рівні аптечного закладу залежить від його фінансових можливостей. Обов'язкові складові соціального захисту СФ виплачуються переважно з фонду оплати праці. Однак збільшення таких витрат не завжди є економічно доцільним, тому підприємства забезпечують додаткові соціальні гарантії за рахунок прибутку при його наявності або коштів резервного капіталу чи фонду соціального розвитку. Тобто чистий прибуток є показником, що характеризує результати діяльності аптечного закладу і виступає основним джерелом фінансування всіх додаткових соціальних гарантій, передбачених колективним договором [7, 8].

Аналіз структури витрат аптечних закладів дає можливість оцінити важливість конкретних компонентів операційних витрат і визначити можливість витрат на соціальний захист та соціальні стимули СФ. Дослідивши існуючий досвід в інших галузях, пропонуємо аналіз соціальних витрат аптечного закладу здійснювати у такій послідовності за такими етапами:

1. Оцінка складу, структури і динаміки соціальних витрат.

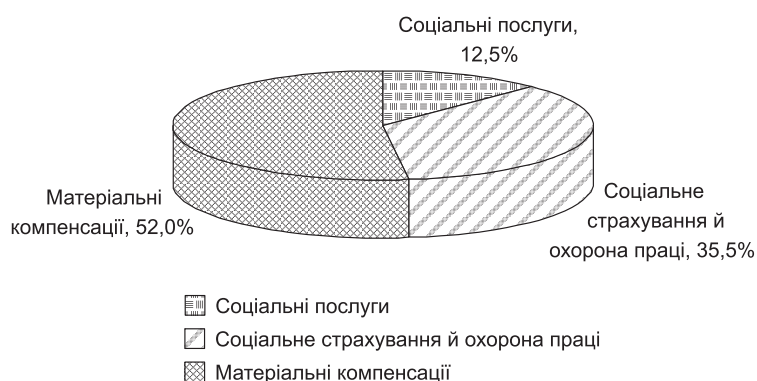

Рис. Розподіл головних пунктів пріоритетів соціального захисту спеціалістів фармації

2. Факторний аналіз соціальних витрат.
3. Оцінка джерел фінансування соціальних витрат.
4. Аналіз ефективності соціальних витрат, обґрунтованість і доцільність їх здійснення.
5. Визначення впливу соціальних витрат на СФ [1, 3, 6-8].

Для визначення існуючих пріоритетів в отриманні СФ соціального захисту в аптечних закладах і способу контролю за його наданням з боку держави нами були проведені соціологічні дослідження серед СФ. Дослідження проводились методом анкетування та інтерв'ювання СФ аптечних закладів усіх форм власності. Загальний обсяг вибірки СФ склав 1000 респондентів.

За результатами соціологічних опитувань було встановлено, що відчуття соціальної незахищеності виникає у більшості СФ (66,4%), ще 30,0% СФ невдоволені умовами та охороною праці. Вказане підтверджує актуальність проблем соціального захисту СФ і потребує рішення цих питань на рівні не тільки аптечних закладів, а й законодавства.

Респонденти відмітили відсутність контролю за виконанням соціальних зобов'язань роботодавцями з боку держави. СФ вважають, що це пов'язано з відсутністю закону про соціальний захист СФ, який мав вирішити всі складні питання і надати інструмент для надання соціальних послуг з урахуванням галузевої специфіки. Необхідність у такому законі вбачають 89,5% опитуваних СФ. На думку 10,4% СФ, основним документом на рівні аптечного закладу, який регулює трудові конфлікти і захищає права СФ, має бути колективний договір, в якому

можуть бути прописані соціальні гарантії і права працівників [5, 8-10].

При проведенні соціологічного дослідження були встановлені такі пріоритети СФ щодо основних пунктів колективного договору або соціального пакета аптечного закладу, який би хотіли мати за місцем своєї роботи СФ. За спрямуванням витрат на соціальний захист вони поділені нами на три групи: соціальні послуги; соціальне страхування й охорона праці; матеріальні компенсації (рис.).

Як видно з рис., більшість СФ (52,0%) відмітили важливість отримання різноманітних матеріальних компенсацій, 35,5% СФ вважають, що соціальне страхування й охорона праці є більш дієвими при здійсненні соціального захисту і 12,5% СФ віддають перевагу соціальним послугам як одного з елементів соціального захисту. Тому з'ясовані пріоритети соціального захисту можуть бути окреслені пунктами колективного договору або соціального пакета і реалізовані за конкретним призначенням (табл.).

Із таблиці видно, що пункти колективного договору або соціального пакета аптечного закладу, які СФ вважають першочерговими і воліють до виконання, здебільшого прописані в чинному законодавстві, але виконуються не в усіх аптечних закладах. Тому, враховуючи євроінтеграційні процеси в країні, встановлено, що роботодавці мусять брати на себе соціальний захист працівників і здійснювати його за допомогою трьох основних напрямків. Згідно з чинним законодавством соціальний захист СФ охоплює три основних напрямки:

1. Соціальне страхування – це головний напрямок соціального захисту. Питома вага

**НАПРЯМКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРІОРИТЕТІВ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СПЕЦІАЛІСТІВ ФАРМАЦІЇ
У КОЛЕКТИВНОМУ ДОГОВОРІ АБО СОЦІАЛЬНОМУ ПАКЕТІ АПТЕЧНОГО ЗАКЛАДУ**

Пріоритетні напрями соціального захисту СФ		
соціальні послуги	соціальне страхування й охорона праці	матеріальні компенсації
1. Отримання і підвищення кваліфікації за рахунок роботодавця 2. Підтримка у здобутті освіти 3. Забезпечення дешевої їдальні 4. Надання лікарських засобів за пільговими цінами для підтримки здоров'я та імунітету 5. Забезпечення пільгового медичного обслуговування	1. Дотримання вимог трудового законодавства щодо: – робочого дня; – надання відпустки у повному обсязі і своєчасній оплаті; – лікарняних листків; – декретних відпусток 2. Надання додаткової відпустки (для матерів із дітьми) 3. Страхування від захворювання на роботі 4. Страхування від нещасних випадків 5. Надання безкоштовного мотлока за шкідливі умови праці	1. Компенсація при втраті дієздатності і роботи 2. Доплата за шкідливі умови праці 3. Доплата за кваліфікаційну категорію 4. Доплата за понад нормовану працю 5. Надбавка до заробітної плати за стаж роботи 6. Допомога на навчання для дітей 7. Додаткова оплата до відпустки на оздоровлення

витрат на соціальне страхування становить не менше 22% (розмір єдиного соціального внеску) фонду оплати праці, що обумовлено законодавством.

2. *Соціальні послуги* – до послуг, які може отримати СФ в аптечному закладі, можна віднести ті, що прописані у колективному договорі, чи ті, що йому може запропонувати профспілкова організація. Вони забезпечують потреби СФ, які пов'язані з трудовою діяльністю та відтворенням фізичних і розумових здібностей. Основними формами надання соціальних послуг є матеріальна допомога та соціальне обслуговування. Соціальні послуги є показником соціальної відповідальності роботодавця і характеризують його конкурентоспроможність на ринку праці.

3. *Соціальне забезпечення* – це система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення СФ від соціальних ризиків (хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасний випадок на виробництві тощо). Соціальне забезпечення СФ на рівні аптечного закладу спрямовано на їх підтримку в разі настання страхового випадку, на задоволення соціальних потреб, можливості відтворення фізичних сил, професійного та культурного розвитку.

Соціальне страхування і соціальне забезпечення більш поширені напрями соціального

захисту СФ, а щодо соціальних послуг, то цей напрямок майже не представлений у фармацевтичній галузі [1, 4-8].

Одночасно було з'ясовано, що видатки на соціальний захист в аптечному закладі не мають чіткого розмежування і представлені в двох напрямках:

1. Сплата єдиного соціального внеску (ставка внеску визначається відповідно до закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).

2. Витрати на соціальні заходи (обираються щорічно і прописуються в колективному договорі) [6].

Головним джерелом сплати витрат соціального призначення є фонд оплати праці. Тому відсутність прибутку, як фінансового результату та джерела фінансування, не дозволяє забезпечувати СФ додатковими соціальними гарантіями. Крім того, аптечні заклади в основному невеликі за штатною чисельністю працівників і, як наслідок, дуже обмежені в можливостях витрат на соціальні заходи. Тому головним завданням роботодавців є забезпечення витрат, які мають стратегічне значення для СФ (освіта, оздоровлення, охорона праці, техніка безпеки), і зменшення компенсаційних виплат (професійне захворювання, інвалідність) за рахунок поліпшення умов праці.

Висновки і перспективи подальших досліджень

1. Важливою проблемою для аптечних закладів залишається забезпечення дієвої системи соціального захисту СФ. У цьому напрямку одними з найголовніших чинників впливу на її рівень вважаємо методи матеріального і морального стимулювання СФ, що може забезпечуватися за рахунок соціальних витрат.

2. Встановлено, що більшість СФ вважають за доцільне вирішувати питання соціального захисту на рівні спеціального законодавства, а для цього необхідно розробити і прийняти нормативно-правовий акт про соціальний захист СФ, який враховуватиме галузеву специфіку.

3. Сьогодні основним документом, який регулює трудові конфлікти і захищає права СФ, залишається колективний договір, в якому мають бути прописані соціальні гарантії і права працівників. Нашими дослідженнями встановлені пріоритети СФ щодо основних аспектів колективного договору (соціального пакета) аптечного закладу, який би хотіли мати за місцем своєї роботи СФ. За спрямованістю витрат на соціальний захист їх доцільно поділити на три групи: соціальні послуги; соціальне страхування й охорона праці; матеріальні компенсації.

4. Перспективним є визначення основних підходів до аналізу ефективності соціальних витрат та їх можливого впливу на рівень кадрової політики аптечних закладів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Зарічкова М. В. Наукове узагальнення результатів моніторингу професійних ризиків, які виникають у працівників аптечних закладів / М. В. Зарічкова // Український вісник психоневрології. – 2015. – Т. 23, вип. 3 (84), дод. – С. 11-14.
3. Зарічкова М. В. Удосконалення організації надання соціальних послуг спеціалістам фармації / М. В. Зарічкова // Фармацевтичний часопис. – 2015. – № 3 (35). – С. 48-57.
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.71 р. № 322-VIII зі змінами і допов-

неннями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. – V-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
6. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності : Закон України від 23.09.1999 р. № 1105-XI. Із змінами і доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 46-47. – Ст. 403.
7. Про колективні договори і угоди зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]: Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-XII. – Режим доступу: [zakon.rada.gov.ua](http://www.zakon.rada.gov.ua).
8. Про охорону праці [Електронний ресурс] : Закон України від 14.10.1992 р. № 2694-XII. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
9. Толочко В. М. Соціальна вразливість спеціалістів фармації України як результат прекарізації / В. М. Толочко, М. В. Зарічкова, Т. А. Артюх // Український вісник психоневрології. – 2014. – Т. 22, вип. 2 (79), дод. – С. 271-275.
10. Zarichkova M. V. Analysis of the attitude of pharmacy specialists towards the current social protection system and directions for its reformation / M. V. Zarichkova // News of Pharmacy. – 2015. – № 1 (81). – С. 55-59.

REFERENCES

1. Zakon Ukraini "Pro sotsial'ni posluhi" vid 19.06.2003 №966-IV [Internet]. – Available from: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Zarichkova M. V. Naukove uzahal'nennya rezul'tativ monitorinhu profesivnykh ryzykiv, yaki vynykayut' u pratsivnykiv aptechnykh zakladiv / M. V. Zarichkova // Ukrainis'ky visnyk psykhonevrolohii. Vol. 23, issue 3 (84), Appendix, 2015. – P. 11-14.
3. Zarichkova M. V. Udoskonalennya orhanizatsii nadannya sotsial'nykh posluh spetsialistam farmatsii / M. V. Zarichkova // Farmatsevtichny chasopys. – 2015. – № 3 (35). – P. 48-57.
4. Kodeks zakoniv pro pratsyu Ukraini vid 10.12.71 № 322-VIII iz zminamy i dopovnennyamy [Internet]. – Available from: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

5. Konstitutsiya Ukraini vid 28.06.1996 – V-VR // Vidomosti Verhovnoii Rady Ukraini. – 1996. – № 30. – P. 141.
6. Pro zahal'noobov'yazkove derzhavne sotsial'ne strakhuvannya vid neschasnoho vypadku na vyrobnytstvi ta profesiynoho zahvoryuvannya, yaki sprychynily vtratu pratsездatnosti : zakon Ukraini vid 23.09.1999 № 1105-XI. Iz zminamy i dopovnennyamy // Vidomosti Verhovnoi Rady Ukraini. – 1999. – № 46-47. – Art. 403.
7. Pro kolektivni dohovori i uhodi iz zminamy i dopovnennyamy [Internet] : zakon Ukraini vid 01.07.1993 № 3356-XII. – Available from: zakon.rada.gov.ua.
8. Pro okhoronu pratsi [Internet] : zakon Ukraini vid 14.10.1992 № 2694-XII. – Available from: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
9. Tolochko V. M. Sotsial'na vrazlyvist' spetsialistiv farmatsii Ukraini yak rezul'tat prekarizatsii / V. M. Tolochko, M. V. Zarichkova, T. A. Artyuh // Ukraini's'ky visnyk psykhonevrolohii. Vol. 22, issue 2 (79), Appendix, 2014. – P. 271-275.
10. Zarichkova M. V. Analysis of the attitude of pharmacy specialists towards the current social protection system and directions for its reformation / M. V. Zarichkova // Visnik farmatsii. – 2015. – № 1 (81). – P. 55-59.

УДК 615.15: 349.3

АНАЛИЗ СТРУКТУРЫ И СОСТАВЛЯЮЩИХ ЗАТРАТ НА СОЦИАЛЬНУЮ ЗАЩИТУ СПЕЦИАЛИСТОВ ФАРМАЦИИ И ВОЗМОЖНОСТИ ИХ РЕАЛИЗАЦИИ НА УРОВНЕ АПТЕЧНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

В. М. Толочко, М. В. Заричковская

С целью усовершенствования системы социальной защиты специалистов фармации на уровне аптечного учреждения проведен анализ структуры и составляющих затрат на нее и возможностей реализации на уровне аптечного учреждения. Было установлено, что социальные расходы (различные доплаты, бонусы, льготы, премии и др.), которые прописаны в коллективном договоре или предоставляются в качестве социального пакета, могут стать эффективным фактором предотвращения угроз кадровой безопасности в аптечном учреждении. Выделены приоритеты основных аспектов коллективного договора или социального пакета аптечного учреждения, которые бы хотели иметь специалисты фармации по направленности расходов на социальную защиту. Они были исследованы и разделены на три группы: социальные услуги; социальное страхование и охрана труда; материальные компенсации. Предложено в законодательно-нормативной плоскости урегулировать вопросы социальной защиты специалистов фармации за счет отдельно созданного нормативно-правового акта о социальной защите специалистов фармации, который будет учитывать отраслевую специфику.

Ключевые слова: социальные расходы, социальная защита, специалисты фармации, аптечные учреждения.

UDC 615.15: 349.3

ANALYSIS OF THE STRUCTURE AND COMPONENTS OF THE COST FOR SOCIAL PROTECTION OF PHARMACY PROFESSIONALS AND OPPORTUNITIES OF THEIR IMPLEMENTATION IN PHARMACY INSTITUTIONS

V. M. Tolochko, M. V. Zarichkova

In order to improve the system of social protection of pharmacy specialists in a pharmacy institution the analysis of the structure and components of its cost, as well as opportunities of implementation in pharmacy institutions has been conducted. It has been found that social spending (various surcharges, bonuses, benefits, etc.), which are set out in the collective agreement or provided as a social package, can be an effective factor in preventing threats to the personnel security in the pharmacy institution. The priorities of the main aspects of the collective agreement or a social package of a pharmacy institution that pharmacy professionals would like to have concerning expenditures for social protection have been selected. They have been studied and divided into three groups: social services; social security and labor protection; financial compensation. It has been proposed to settle issues of social protection of pharmacy professionals in the legislative and regulatory plane creating a separate regulatory act on social protection of pharmacy professionals that will take into account the industry specificity.

Key words: social spending, social protection, pharmacy professionals, pharmacy institutions.